

ПРЫЁМЫ МАСТАЦКАГА ПЕРАКЛАДУ АНГЛІЙСКІХ ФОРМ ЭЛЯТЫВА

А. А. Бруцкая

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, aleana.brutskaya@gmail.com

На аснове апісання беларускамоўных перакладаў аналітычных ад'ектыўных форм з элятыўнай семантыкай, пабудаваных па мадэлях «the more + adj», «a more + adj» і «a most + adj» і адабраных з англамоўных мастацкіх тэкстаў, выяўлены асноўныя спосабы і прыёмы перадачы іх на беларускую мову. Устаноўлена, што пры перакладзе форм элятыўнага суперлятыва семантыка безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўвалася ў 60 % выпадкаў, у той час як пры перакладзе форм элятыўнага суперлятыва – толькі ў 44,8 %, што можа быць звязана са структурнай спецыфікай элятыўных форм кампаратыва і суперлятыва.

Ключавыя словы: элятыў; формы элятыва; элятыўнае значэнне; прыёмы перакладу элятыва; мастацкі пераклад элятыва.

Адной з актуальных дыскусійных праблем сучаснай англістыкі ў межах катэгорыі ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў з'яўляецца пытанне наяўнасці і тыпалогіі ад'ектыўных і адвербіяльных форм з элятыўнай семантыкай.

Элятыў – гэта асобая шматфункцыянальная граматычная форма прыметніка, якая абазначае высокую ступень якасці без супастаўлення з іншымі прадметамі і ўжываецца «ў маўленчых сітуацыях, калі ў таго, хто гаворыць, узнікае неабходнасць паказаць суб'ектыўную значнасць велічыні прыкметы і праз гэта падкрэсліць сваё эмацыйнае стаўленне да прадмета выказвання»¹ [1, с. 17].

Іначай кажучы, формы рэгулярнага кампаратыва/суперлятыва і элятыўнага кампаратыва/суперлятыва з'яўляюцца членамі семантычнай катэгорыі градацыі, аднак рэгулярны кампаратыў «more + adj», «adj + -er» выражае адносную вышэйшую ступень параўнання, рэгулярны суперлятыў «the most + adj», «the adj + est» – адносную найвышэйшую ступень параўнання, а элятыўныя кампаратыў і суперлятыў – абсалютную, або гранічную ступень; такія формы з'яўляюцца важнымі сродкамі перадачы экспрэсіўнасці.

У той час як у беларускай мове існуе тэндэнцыя сінтэтычнага выражэння элятыўнага значэння – праз дабаўленне суфіксаў *-ейш-*, *-айш-*, *-и-* (*прыгожы – прыгажэйшы*), у англійскай мове элятыўная семантыка перадаецца пераважна аналітычна – праз дабаўленне няпэўнага артыкля: *a most*

¹ Тут і далей пераклад А. Бруцкай.

beautiful «a most + adj». Аднак М. Я. Блох адзначае магчымасць ужывання з элятыўным значэннем і шэрага іншых ад’ектыўных форм (як аналітычных – АФ, так і сінтэтычных – СФ): СФ суперлятыва «the adj + -est»; АФ суперлятыва з пэўным артыклем «the most + adj»; СФ кампаратыва «adj + -er»; АФ кампаратыва «more + adj» [2, с. 232–235].

Пытанне наяўнасці элятыўных форм прыслоўяў застаецца адкрытым у лінгвістыцы. У межах даклада мы разглядаем пераклад элятыўных форм прыметнікаў. Услед за М. Я. Блохам мы вылучаем АФ з элятыўнай семантыкай як сярод АФ суперлятыва, так і сярод АФ кампаратыва.

У сувязі з тым, што лексіка-граматычны бок элятыўных канструкцый дагэтуль недастаткова даследаваны і апісаны ў навуковай літаратуры, мы разглядаем пераклад толькі элятыўных АФ, якія маркіраваныя артыклямі:

- АФ кампаратыва з пэўным артыклем – «the more + adj», напрыклад, *the more implacable spirit*;

- АФ кампаратыва з няпэўным артыклем – «a more + adj», напрыклад, *a more mysterious chain*;

- АФ суперлятыва з няпэўным артыклем – «a most + adj», напрыклад, *a most searching gaze*.

Матэрыялам даследавання былі выбраны англамоўныя апавяданні А. К. Дойла (12 твораў) [3] і Э. А. По (24 творы) [4] і іх беларускія пераклады ў зборніках «Прыгоды Шэрлака Холмса» [5] і «Маска Чырвонае Смерці» [6] у выкананні шаснаццаці перакладчыкаў.

У транслаталогіі існуюць розныя абазначэнні паняцця «пераклад». Мы разглядаем пераклад у лінгвістычным сэнсе – як «міжмоўнае пераўтварэнне тэкста на адной мове ў тэкст на іншай мове» [7, с. 6]. Ажыццявіць такое «пераўтварэнне» магчыма некалькімі спосабамі.

Спосаб перакладу – гэта правіла, згодна якому адбываецца пераход ад знака зыходнай мовы да знака перакладной мовы.

Л. С. Бархударэў прапанаваў дыхатамію «інтэрлінеарны» і «трансфармацыйны» спосабы перакладу [7]. Пад інтэрлінеарным спосабам мяркуецца ўжыванне падчас перакладу пэўнай адзінкі яе фармальна-структурнага (або «наперад зададзенага») адпаведніка, пры трансфармацыйным – выкарыстоўванне перакладчыцкіх трансфармацый [8, с. 205]. Мы карыстаемся сінанімічным тэрміну «трансфармацыя» тэрмінам «прыём», які звычайна тлумачыцца як «канкрэтнае дзеянне або канкрэтныя аперацыі, выкліканыя цяжкасцямі ў працэсе перакладу» [9, с. 254].

Пераклад АФ кампаратыва з элятыўнай семантыкай

Падчас даследавання было адабрана 48 АФ кампаратыва з элятыўным значэннем. Разгледзім прыёмы іх перакладу па градацыі ад самых ужывальных да менш частотных.

1. Замена АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускай АФ кампаратыва (35,4 %) ¹: *And yet I question, sir, whether, in all your experience, you have ever listened to a more mysterious and inexplicable chain of events than those which have happened in my own family* [3] ². – *І тым не менш, сэр, сумняюся, што пры ўсім вашым багатым досведзе вам хоць раз даводзілася чуць пра больш загадкавыя і невытлумачальныя падзеі, чым тыя, што адбыліся з маёй сям'ёй* [5, с. 117]. Значэнне высокай ступені якасці зыходнага прыметніка страчваецца.

2. Замена англійскіх АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускай АФ суперлятыва (18,8 %): *Mr. Merryweather is the chairman of directors, and he will explain to you that there are reasons why the more daring criminals of London should take a considerable interest in this cellar at present* [3]. – *Містэр Мэрыўэзэр – старшыня рады дырэктароў, і ён можа патлумачыць вам, чаму самыя дзёрзкія крымінальнікі Лондана сёння маюць асаблівую цікавасць менавіта да гэтага сховішча* [5, с. 57]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

3. Замена АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускім прыметнікам у форме звычайнай ступені параўнання (14,6 %): *It is no wonder that he and his family have some of the more implacable spirits upon their track* [3]. – *Няма нічога дзіўнага ў тым, што на слядах палкоўніка і яго сям'і ідуць бязлітасныя пераследнікі* [5, с. 132]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка страчваецца.

4. Замена АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускай СФ кампаратыва з прыслоўямі-інтэнсівамі *надзвычай, яшчэ і інш.* (10 %): *It is the more strange, since we know that Turner himself was averse to the idea* [3]. – *А яшчэ цікавейшае тое, што Тэрнер, як мы ведаем, гэтага шлюбу не хацеў* [5, с. 101]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

5. Замена АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускай АФ кампаратыва з прыслоўямі-інтэнсівамі *надзвычай, яшчэ і інш.* (10 %): *At an angle of the ponderous wall frowned a more ponderous gate* [4]. – *З-за рога цяжкага мура пазірала яшчэ больш цяжкая брама* [6, с. 70]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

6. Замена англійскіх АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускімі спалучэннем «прыметнік + азначальны займеннік *такі*» (6 %):

¹ Тут і далей у дужках лічбамі пазначаецца працэнт ад колькасці ўсіх АФ кампаратыва з элятыўным значэннем, адабраных у выніку аналізу.

² Тут і далей цытаты прыводзяцца з захаваннем лексічных і граматычных асаблівасцяў арыгінала.

You never saw a more brilliant metallic lustre than the scales emit... [4] – *Падаецца мне, вы ніколі раней не бачылі такога яркага металічнага бляску, як на яго лусцы* [6, с. 183]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

7. Іншыя прыёмы перадачы (5,2 %). Напрыклад, замена англійскіх АФ кампаратыва з элятыўным значэннем беларускімі прыслоўямі: *He took the more chivalrous view, however, and preserved her secret* [3]. – *А таму ён на-рыцарску захаваў таямніцу* [5, с. 297] і г. д. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка страчваецца.

Аналіз сведчыць пра тое, што трансліяцыя на беларускую мову маркіраваных артыклямі кампаратыўных АФ з элятыўным значэннем, выяўленых у англамоўных мастацкіх творах, адбывалася пераважна праз трансфармацыйны пераклад. Пры гэтым семантыка безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўвалася ў 44,8 % перакладаў, у 55,2 % выпадкаў гэтае значэнне страчвалася.

Пераклад АФ суперлятыва з элятыўнай семантыкай

Падчас даследавання было адабрана 20 АФ суперлятыва з элятыўным значэннем. Разгледзім прыёмы іх перакладу па градацыі ад самых ужывальных да менш частотных.

1. Замена англійскіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем беларускімі спалучэннямі прыметніка ў пазітыўнай форме з прыслоўямі-інтэнсівамі *надзвычай, страшэнна* і інш. (40 %) ¹: *...a most clumsy and careless servant girl* [3] – *...служанка страшэнна няўмелая і няўважлівая* [5, с. 8]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

2. Замена англійскіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем беларускімі спалучэннямі прыслоўя з прыслоўямі-інтэнсівамі *вельмі, надзвычай* і інш. (20 %): *It seems to me to be a most dark and sinister business* [3]. – *Справа выглядае надзвычай цёмна і злавесна* [5, с. 201]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўваецца.

3. Замена англійскіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем беларускімі прыметнікамі ў пазітыўнай форме (15 %): *I have before said, or should have said, that Wilson was not, in the most remote degree, connected with my family* [4]. – *Я ўжо вышэй сказаў, прынамсі, мусіў сказаць, што Вільсан не меў нават аддаленага дачынення да маёй сям'і* [6, с. 73]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка страчваецца.

¹ Тут і далей у дужках лічбамі пазначаецца працэнт ад колькасці ўсіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем, адабраных у выніку аналізу.

4. Іншыя прыёмы перадачы англійскіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем (25 %), напрыклад: *He was a singular man, fierce and quick-tempered, very foul-mouthed when he was angry, and of a most retiring disposition* [3]. – Ён быў дзіўным чалавекам, жорсткім і запальчывым, у гневе брыдка ляўся – і ўвогуле *цураўся людзей* [5, с. 118]. Значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка страчваецца.

Такім чынам, трансляцыя на беларускую мову маркіраваных артыклямі суперлятыўных АФ з элятыўным значэннем адбывалася пераважна праз трансфармацыйны пераклад. Пры гэтым значэнне безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка ў 60 % перакладаў захоўвалася, таму што ўжываліся рэлевантныя замены: замена англійскіх АФ суперлятыва з элятыўным значэннем беларускімі спалучэннямі прыметніка ў пазітыўнай форме з прыслоўямі-інтэнсівамі *надзвычай, страшэнна* і інш. і замена беларускімі спалучэннямі прыслоўя з прыслоўямі-інтэнсівамі *вельмі, надзвычай* і інш.

У выніку аналізу перакладу элятыўных форм прыметнікаў, выяўленых у англамоўных мастацкіх творах, устаноўлена, што большасць маркіраваных артыклямі кампаратыўных і суперлятыўных АФ з элятыўным значэннем перададзена на беларускую мову праз трансфармацыйны пераклад. Аднак пры перадачы форм элятыўнага кампаратыва семантыка безадносна высокай ступені якасці зыходнага прыметніка захоўвалася ў 44,8 % перакладаў, а пры перадачы форм элятыўнага суперлятыва – у 60 %. Выразнасць і экспрэсіўнасць зыходнай АФ страчвалася ў 55,2 % выпадкаў пры перадачы форм элятыўнага кампаратыва і ў 40 % выпадкаў падчас перакладу форм элятыўнага суперлятыва.

Магчыма заключыць, што атрыманыя вынікі даследавання сведчаць пра большую дакладнасць перакладу АФ суперлятыва з няпэўным артыклем «a most + adj». Гэта тлумачыцца тым, што пытанне наяўнасці і тыпалогіі элятыўных канструкцый англійскай мовы застаецца недастаткова ахарактарызаваным. Так, агульнапрынятым спосабам перадачы безадноснай ступені якасці лічыцца канструкцыя тыпу «a most + adj», таму перакладчыкам прасцей вычляняць менавіта гэтую камбінацыю слоў і – як вынік – даваць яе адэкватны пераклад.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Королева Е. И. Экспрессивные грамматические средства языка в аспекте функционально-семантического поля (на материале современной британской беллетристики) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Урал. федер. ун-т им. первого Президента России Б. Н. Ельцина. Екатеринбург, 2016.

2. Теоретическая грамматика английского языка : учебник / М. Я. Блох. М. : Высш. шк., 2003.

3. *Doyle A. C. The Adventures of Sherlock Holmes. Harper Collins Publishers Limited, 2010.*
4. *Stories by Edgar Allan Poe [Электронны рэсурс]. URL: <https://poestories.com/stories.php> (дата звароту: 28.10.2022).*
5. *Дойл А. К. Прыгоды Шэрлака Холмса : апавяданні. Мінск : Кнігазбор, 2014.*
6. *По Э. А. Маска Чырвонае Смерці : выбраныя навелы, вершы, эсэ. Мінск : Кнігазбор, 2011.*
7. *Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : «Междунар. отношения», 1975.*
8. *Теория перевода : учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. М. : АСТ : Восток – Запад, 2007.*
9. *Теория и практика перевода : English – Russian : учебное пособие / В. И. Никитин. Новосибирск : СибАГС, 2004.*